

DOBRO OHRANJENA NARAVA ZA VEČJO KONKURENČNOST SLOVENIJE

WELL-PRESERVED NATURE FOR GREATER COMPETITIVENESS OF SLOVENIA

dr. Janez POTOČNIK

Govor ob dnevu narave 2025, Brdo pri Kranju

Ključne besede: globalna povezanost, erozija humanizma, neravnovesje, gospodarska rast, napredek, potrošništvo, naravni viri, biotska raznovrstnost, podnebne spremembe, ekološka prekoračitev, trajnost, odgovornost, prihodnost, konkurenčna prednost

Keywords: global interconnectedness, erosion of humanism, imbalance, economic growth, progress, consumerism, natural resources, biodiversity, climate change, ecological overshoot, sustainability, responsibility, future, competitive advantage

Dragi prijatelji, hvala za povabilo in zaupanje. Bi si želel biti z vami, a je bilo v zadnjem času že preveč potovanj. Ni dobro za zdravje, niti za naravo.

Svet je zahteven in živimo v čudnih časih. Mislim, da se le redki ne bi strinjali s to izjavo. Časi, ko ne gre drugače, kot da se vrnemo k filozofiji in modrosti filozofov. Najbolje je stanje povzel **Hegel**, rekoč: „*Edina stvar, ki se je lahko naučimo iz zgodovine, je, da se iz zgodovine ne naučimo ničesar.*“

Smo prva generacija, ki se sooča z bivanjem v enotnem, tesno povezanem družbeno-ekološkem sistemu planetarnega obsega. Medsebojno smo povezani in soodvisni bolj, kot so bili ljudje na tem planetu kadar koli doslej. Pomislimo samo na varnostne grožnje, ki so postale globalne z izumom jedrskega orožja, na podnebne spremembe, internet, pandemije, povezanost gospodarstev, turizem ... in še bi lahko našteval. Posledice povezanega sveta, globalnega tržnega ekonomskega sistema, ki ga v veliki meri določajo zakonitosti kapitala, pred desetletji še niso bile tako opazne. Danes so, zato se je odgovornost nas posameznikov in družbe temu ustrezno povečala.

Žal te povečane odgovornosti ni opaziti. Nemiri, vojne, negotovost. V soseščini in marsikje drugod. Prva velesila sveta tava od „America first“ proti „America only“. Svet se premika iz „rule-based“ v „deal-based“. Tihi upor ni več dovolj. Erozija humanizma in grožnje z vojno, ki je blizu in na obzorju, se sistematično uporabljajo za ustrahovanje in pokrepitev pozivov, da je v to brezplošno, za človeštvo uničujočo dejavnost, treba vlagati več. Čez noč se je bilo v Evropi mogoče dogovoriti za 800 milijard dodatnih evrov za oboroževanje in zagotavljanje varnosti; celo dosledni Nemci so bili pripravljeni pozabiti na stroga proračunska pravila. Le nekaj mesecev nazaj je bilo v Bakuju po tednu pogajanj manj kot polovico omenjene vsote težko zagotoviti za podnebne spremembe ... na svetovni ravni. Pa ne želim na kakršen koli način relativizirati grozodejstev, ki se dogajajo v Ukrajini in Gazi, kjer je tišina preglasna,

in pomena varnosti nasploh, a težko je vse skupaj razumeti drugače kot pomikanje proti nenadzorovanemu robu in negotovosti, skratka, k Heglovemu razumevanju nerazumevanja zgodovine.

Dobro desetletje sopedredujem **Mednarodnemu panelu Združenih narodov za vire**. Ena ključnih ugotovitev je, da je pretirana raba naravnih virov glavni razlog za krize, povezane z naravo, pa tudi za krize, povezane z revščino in neenakostjo.

Pomena dostopnosti in rabe naravnih virov se premalo zavedamo. Zgodovina nas uči – in to je še danes ključno vodilo –, kako pomembno je, kdo si lasti zemljo, vodo, nafto, plin, redke in dragocene kovine. To je ključni faktor za raven blagostanja narodov, povezan tudi s socialnimi vprašanji, varnostjo in stabilnostjo. Spodbuja prizadevanja razvitejših držav, da težijo k nadzoru držav, bogatih z viri. Zgodovina kolonializacije naravnih virov je privedla do sveta, kot ga poznamo danes ... do razlik, razslojevanja, nestabilnosti v svetu, vsega, kar se je zakoreninilo v naši nenormalni normalnosti.

Po izsledkih Panela naj bi bila **pridobivanje in predelava surovin** – vsega, kar pridobivamo iz zemlje – vzrok za 90 % izginotja biotske raznovrstnosti, povezane z zemljo, za 90 % vodnega stresa, za več kot polovico podnebnih sprememb in 40 % globalnega onesnaževanja. Zadnjih 50 let se je raba surovin potrojila. Nujna je ločitev gospodarske rasti in rasti blagostanja od rabe naravnih virov in okoljskih posledic.

Čeprav je izginjanje biotske raznovrstnosti alarmantno, so med okoljskimi temami v **središču pozornosti predvsem podnebne spremembe**. Posledice so tu bolj očitne in tudi bližje ekonomskim interesom. Nekaj dejstev.

Emisije CO₂ na globalni ravni so bile po podatkih Statiste v minulem letu najvišje doslej. Zvišanje temperature nad predindustrijsko raven znaša po podatkih Copernicusa 1,5 do 1,7 stopinje Celzija na mesečni ravni. Nekako smo se kar sprijaznili s tem. Politiki govorijo predvsem o nujnosti prilagoditve, ki je seveda neizogibna. Po nedavno objavljeni študiji Globalne komisije za ekonomiko vode je vodni sistem prvič v človeški zgodovini v neravnovesju. Državne pomoči za fosilna goriva so po zadnjih podatkih Mednarodnega denarnega sklada znašale 7,1 % globalnega BDP-ja. Imate morda občutek, da smo na pravi poti?

Žizek je opisano lepo povzel: „*Skratka, resnično pogumna drža je priznati, da je luč na koncu tunela najverjetneje žaromet vlaka, ki se nam približuje iz nasprotne smeri.*“

Podnebnih sprememb ne bo mogoče rešiti samo z energetskega prehodom, ob pomoči tehnološkega razvoja. Oboje je pomembno, celo bistveno. Toda energija se lahko rabi za dobre in tudi slabe namene, zato se je treba vprašati, čemu bo energija namenjena.

Podnebni zlom je simptom ekološke prekoračitve. Premalo razpravljamo o odtisu surovin in potrošnji. Večina doslej predlaganih podnebnih rešitev se spopada s simptomi, ne pa vzroki krize. Poudarek na prekoračitvi izpostavlja potratno rabo surovin (vključno s fosilnimi gorivi), kopičenje odpadkov, ki je posledica še vedno prevladujočega potratnega linearne gospodarstva, ter rast človeške družbe, predvsem v zadnjih 50 letih, ko se je število prebivalcev planeta več kot podvojilo.

Podnebne spremembe je mogoče učinkovito reševati le s kombinacijo politik na strani ponudbe (energetski prehod in upravljanje s toplogrednimi plini), politik na strani

povpraševanja (ločevanje gospodarske rasti od rabe virov in vplivov na okolje – s krožnim gospodarstvom) ter politikami, ki izkoriščajo rešitve, ki nam jih nudi narava sama.

Pa smo pri današnji temi - **naravi**.

Kje je jedro problema? Že ko govorimo od **odnosu med človekom in naravo**, kar je običajen pristop k tematiki, smo v zmoti. Ljudje smo del narave. Nismo ji nadrejeni, niti ločeni od nje, in uničevanje narave je uničevanje samega sebe. Govorimo torej lahko le o odnosu med človekom in ostalim delom narave.

Ko govorimo o odnosu do narave, smo v Sloveniji razvajeni.

Biotska raznovrstnost, ki domuje pri nas, je izjemna. Križišče mediteranskega, kraškega, alpskega, panonskega sveta, hribovij vinskih gorc je razlog, da ne more biti drugače. V Evropski uniji izstopamo po biotski raznovrstnosti na prebivalca. Lahko smo veseli in ponosni, da se je to preslikalo tudi v ozemlja Nature 2000 in da nas je pri njihovem določanju vodila zdrava pamet (beri: stroka in znanost), ne kratkoročne želje politike. Zagotovo bi pri njihovem ohranjanju morala v večji meri finančno pomagati tudi EU. Tudi po vodnatosti in gozdnatosti nas je mogoče, skupaj s Finsko in Švedsko, najti med evropskimi državami z odličji. Skratka, težko bi bilo bolje. Toda obdarjenost nosi s seboj ne le vse ugodnosti, ki jih uživamo, ampak tudi temu ustrezno večjo odgovornost.

Trenutek resnice poletja ne dolgo nazaj, ki je za zadnje dvomljivce prinesel jasno sporočilo, da imamo opraviti z izrednimi razmerami, je že skoraj pozabljen. In to še preden smo dodobra odpravili posledice. Solidarnost je sicer izjemna. Tisto, kar je težko razložiti, pa je dejstvo, da smo jo pripravljene izkazati šele ex-post, ko je neljubo že med nami, nismo pa se pripravljene dogovoriti in jo izkazati ex-ante, da bi se tem dogodkom in posledicam poskušali izogniti. Vem, ni vse odvisno od nas samih, a vseeno.

Obstoječi ekonomski model je potraten in nepravičen. Ni trajnosten. Ključno je vprašanje, kako učinkovito in pravično zadovoljiti potrebe ljudi z manj rabe energije in manj rabe surovin. To je seveda pot, ki zahteva dobro razumevanje problemov, globlje sistemske spremembe, vizijo in pogum.

Ključni izziv je, **kako preiti iz gospodarskega sistema, ki temelji na ideji neomejene rasti, v sistem, ki bo hkrati ekološko vzdržen in socialno pravičen.** Junaki Alana Forda so to povzeli takole: „*Ni problem voziti brez zavor. Problem se je zaustaviti.*“ „Odrast“, kljub temu da zagovorniki tega koncepta odpirajo prava vprašanja in so pogosto zgolj narobe razumljeni, ni odgovor. Rast je osrednja značilnost življenja; družba ali gospodarstvo, ki ne rasteta, bosta prej ali slej utrpela posledice. Rast v naravi pa ni linearna in neomejena. In ljudje smo na nek način prav rezultat te kvalitativne rasti v naravi, ki temelji na evolucijskem razvoju, zato bi bilo paradoksalno, če bi bili tudi razlog za njen konec. Kje je torej problem? Linearni pogled na gospodarski razvoj, kot ga še vedno uporablja večina ekonomistov in politikov, ustreza ozkemu kvantitativnemu konceptu gospodarske rasti, medtem ko biološki, ekološki pomen razvoja ustreza kvalitativni rasti, blaginji. Bruto domači proizvod je zvezda severnica za določanje poti, žal pa v primeru blagostanja ne kaže severa. BDP v ZDA je še enkrat tolikšen kot v povprečju Evropske unije, vendar se poraja vprašanje, ali bi dandanes zares raje živeli tam kot tukaj ...

Na ravni posameznikov, deležnikov na trgu, proizvajalcev in potrošnikov je jedro problema povezano s **tržnimi signali**. Poenostavljeno povedano, je ključni razlog za obstoječe

stanje in razmere v tržnem gospodarstvu dejstvo, da je produkcijski kapital prevrednoten, delo premalo vrednoteno, narava pa praviloma nima vrednosti, kar v pogojih trga kot ključnega instrumenta za usmerjanje naših odločitev vodi v njeno uničevanje.

Tržni signali proizvajalce vodijo v neodgovorno ravnanje, ki je pogosto nagrajeno z višjimi dobički. Tudi potrošnikov ne vodijo v odgovorno ravnanje. Dokler je vse, kar je okolju prijazno, praviloma dražje, težko od ljudi pričakujemo odgovorno ravnanje. V bistvu potrošnike s pozivanjem k odgovornosti prepričujemo, naj ne ravnajo v skladu s tistim, kar uči ekonomska stroka.

Dobro ohranjena narava je, poleg dobro ohranjene kulturne dediščine, ki priča o trdoživosti naroda in njegovi zgodovini, ključna za raven blagostanja v prihodnosti. Tehnološki napredek, robotizacija, umetna inteligenca ... nas vodijo v čas, ko učinkovito proizvajanje dobrin ne bo več ključni faktor zagotavljanja blagostanja naroda. Vodijo v čas, ko ne bo šlo več brez univerzalnega temeljnega dohodka in ko bo najpomembnejša ohranjena narava.

Trajnost ni v nasprotju s konkurenčnostjo, ampak je ključni pogoj za konkurenčnost, varnost, pravičnost in tudi skladnost evropskega projekta nasploh.

Naj zaključim ... Odnos med ljudmi in ostalim delom narave v obstoječem družbeno-ekonomskem modelu ni niti stabilen niti uravnotežen. Rešen bo bodisi s kolektivno modrostjo in sodelovanjem bodisi na boleč način, z ekstremnimi vremenskimi pojavi, pandemijami, vojnami, migracijami. Tretja možnost žal ne obstaja.

Nismo ne prvi ne zadnji in tudi ne edini, ki gostujemo na tem prelepem planetu. Ko smo doma v okrilju družine, bi naredili vse za lepo in varno prihodnost svojih otrok, v službi pa to preradi pozabimo. Zadolžujemo prihodnje generacije, finančno in z izčrpavanjem narave. Vemo, da je to preprosto narobe. Baje smo ljudje najinteligentnejša bitja na tem planetu, zato bi bil skrajni čas, da to tudi dokažemo. Bolj kot ekonomsko ali tehnološko vprašanje je to moralno vprašanje.

Težko je temeljiti svoja spoznanja na znanosti in ob tem ostati optimist. Žižek je prepotrebno iskanje ravnotežja med pesimizmom in optimizmom lepo povzel z besedami: „*Sem pesimist v smislu, da se bližamo nevarnim časom. Toda iz istega razloga sem tudi optimist. Pesimizem pomeni, da stvari postajajo neurejene. Optimizem pomeni, da so ravno to časi, ko so možne spremembe.*“

Ostanimo optimisti. Optimisti namreč spreminjamo svet in optimisti živimo dlje in bolje.

In ne pozabite: Prihodnost bo zelena in pravičnejša ... ali pa je ne bo. Če kogar koli, ki je kadar koli obiskal Slovenijo, povprašate o vtisih, bo odgovor vseboval očaranost nad naravo. Zato bi res ne smelo biti pretežko razumeti, kaj je naša resnična dolgoročna konkurenčna prednost. Imamo pač srečo, in nič ni narobe s tem. Samo brez neumnosti in naj tako ostane tudi v prihodnje.

Naj končam s pozivom, da Slovenija postane uradna članica IPBES-a, globalnega znanstvenega panela za biotsko raznovrstnost. Samo tri države Unije še nismo članice. Finančni prispevek ni potreben, boste pa tekoče obveščeni o vsem, kar se tam dogaja, in tudi o pripravah ustrezne konvencije o biološki raznovrstnosti – CBD.

Iskrene čestitke prejemnikom nagrade Rada Smerduja! Varujmo, spoštujmo in uživajmo naravo ... Srečno!

---

dr. Janez Potočnik,
sopredsedujoči Mednarodnemu panelu za vire
ter nekdanji evropski komisar za okolje, znanost in raziskave

